

2. Концепція виховання у національній системі освіти // Інформ. зб. Мін. освіти. – 1996. – № 13.
3. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. - М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
4. Педагогічна практика: підготовка та реалізація: Навч. посіб. / За заг. ред. Н.Ю. Бутенко. – К.: КНЕУ, 2005. — 184 с.
5. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности. — М.: Наука, 1978. – 176 с.

УДК 373.51

Н.В. Байдюк

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИХОВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДОЇ ОСОБИСТОСТІ

***Анотація.** У статті розкривається зміст соціально-педагогічної роботи щодо утвердження гендерної рівності серед учнівської молоді, визначено основні умови ефективності діяльності спеціаліста у галузі соціального виховання по формування гедерної культури молоді.*

***Ключові слова:** гедерна культура особистості, соціально-педагогічні умови.*

***Аннотация.** В статье раскрывается содержание социально-педагогической работы по утверждению гендерного равенства среди ученической молодежи, определены основные условия эффективности работы специалиста в отрасли социального воспитания по формированию гедерной культуры молодежи.*

***Ключевые слова:** гедерная культура личности, социально-педагогические условия.*

***Annotation.** The article deals with the basic terms of efficiency of specialist's work in industry of social education for forming of gender culture of young personality, attention is paid to the such important factors, as applications of interactive methods and personalities internals of specialist.*

***Key words:** gender equality, socially-pedagogical conditions.*

Гендерна рівність є показником культури нації та невід'ємною умовою особистісного зростання жінки та чоловіка, запорукою самореалізації особистості у різних сферах життєдіяльності. Саме тому одним із аспектів такого напрямку є фактичне забезпечення рівних прав чоловіків та жінок у суспільстві, ліквідація та уникнення проявів сексизму, гендерної дискримінації та гендерного насильства.

Просування гендерної рівності є стратегічним напрямком державної політики, про що свідчить прийняття ряду нормативно-правових актів та Державної програми з утвердження гендерної рівності в Україні, яка розрахована на 2006 – 2010 роки. Серед заходів, передбачених даною програмою, особливої актуальності набуває необхідність проведення інформаційно-просвітницьких та освітніх заходів з учнівською молоддю в навчальних закладах, які будуть спрямовані на висвітлення питань гендерної рівності та протидії насильству щодо жінок і чоловіків. Такі заходи є однією з головних умов попередження проявів гендерної дискримінації серед молоді. Даний напрям державної політики не може не привернути увагу фахівців та громадськості до шляхів, форм та методів виховання гендерної культури підрастаючого покоління [3].

Останнім часом з'являється все більше публікацій у галузі гендерної психології, які широко висвітлюють інтелектуальні, мовленнєві та емоційні характеристики

представників обох статей, особливості поведінки та спілкування чоловіків та жінок у різних вікових періодах, гендерні аспекти лідерства та професійного самовизначення (І.С. Кон, Ш. Берн, О.М. Кікінеджи, О.Б. Кізь, В.Є. Каган, Е.Н. Ільїн, Т.В. Бендас, Н.Н. Обозов, Л.Н. Ожинова, Н.В. Буракова, Т.В. Виноградова).

Значну увагу аналізу ролі гендерних стереотипів у суспільстві приділяють дослідники В.Г. Романова, В.В. Москаленко, Т.І. Юферова, В.Ф. Петренко. У результаті засвоєння гендерних стереотипів, гендерних ролей, гендерних установок та інших елементів гендерної культури відбувається статево-рольова соціалізація індивідів [7, с. 107].

Процес гендерної соціалізації та його особливості є об'єктами наукових досліджень Т.В. Говорун, І.С. Клецини, Н.В. Лавріненко, П.П. Горностай, В.Є. Сорочинської, О.В. Петрунько, Б. Кіма, В. Поплужного та ін. [5]. Останні дисертаційні дослідження С.Т. Вихор, Л.Г. Харченко безпосередньо стосуються проблематики гендерного виховання молоді.

Проблема оптимізації процесу соціалізації молоді залежно від статі є предметом гендерної педагогіки, яка робить свої перші кроки, про що свідчить недостатня кількість робіт, присвячених саме методиці виховання гендерної культури серед учнів шкільного віку, ролі вчителя у формуванні культури міжстатевих стосунків, підготовці майбутніх спеціалістів до реалізації ідей гендерної рівності. Питання гендеру розглядаються у ракурсі морально-етичного та статевого виховання, що часто зводиться до повчань та санітарно-гігієнічної просвіти, не завжди враховуються соціальні аспекти сучасної української реальності (зміна ціннісних орієнтацій та статево-рольових стереотипів молоді, посилення впливу засобів масової інформації, зниження авторитету інституту сім'ї, зростання рівня недовіри до інформації з питань статі, отриманої від педагогів та вихователів).

Фактично не приділено увагу соціально-педагогічним ресурсам у проведенні заходів з питань гендерної рівності серед учнівської молоді. Разом з тим, особистісні якості спеціаліста соціальної сфери, такі як гуманізм, толерантність, правова та психологічна обізнаність, володіння інтерактивними методами взаємодії з учнівською аудиторією, можливість використання ресурсів позаурочної роботи створюють досить ефективні умови для реалізації соціальним педагогом напрямів з питань гендерного виховання у загальноосвітньому навчальному закладі.

Тому вважаємо за потрібне більш детально зупинитися на умовах ефективності діяльності соціального педагога у сфері формування гендерної культури підростаючого покоління, а саме – учнів старших класів. Головним завданням у роботі соціального педагога у напрямі гендерного виховання повинна стати профілактика негативних проявів у міжстатевому спілкуванні шляхом підвищення рівня поінформованості молоді з питань гендерної рівності чоловіків та жінок.

Робота з учнями старших класів зумовлена специфічними особливостями статевої соціалізації на даному віковому етапі, адже молодший юнацький вік (15 – 18 років) – це період завершення статевого дозрівання особистості, утвердження сексуальних орієнтацій, життєвих цінностей, розширення соціального простору спілкування. У юнацькому віці чітко формується велика кількість уявлень про професійне самовизначення, життєву стратегію, доступ до ресурсів та влади, які мають у своїй основі статево-рольову ідентифікацію.

До певного вікового періоду хлопчики та дівчатка виховуються в умовах статевої сегрегації, де пріоритет надається спілкуванню з особами своєї статі, що призводить до формування двох субкультур, у кожній з яких складаються свої гендерні стереотипи, таким чином ще у ранньому віці закладається майбутня конфронтація статей. Сучасність певним чином змінює усталені погляди на роль жінки як повністю орієнтованої на сімейні цінності, ведення домашнього господарства, а чоловіка – як професійно та суспільно активного, здатного забезпечити фінансовий добробут родини.

Міжстатеве спілкування має місце на різних етапах розвитку та становлення особистості, але саме у старшому підлітковому та молодшому юнацькому віці воно набуває інтимного характеру, на що вказує початок статевого життя у саме у віці 15 – 17 років. Таким чином, старший шкільний вік є кризовим з точки зору зіткнення часто протилежних за змістом уявлень про роль чоловіка та жінки у стосунках, що призводить до різного роду девіацій (насильства над дівчиною (юнаком), примушення до вступу у статевий контакт, шантаж, приниження честі та гідності партнера, самоствердження за його рахунок) [1].

Розвиток гендерної освіти у школі дозволить сформувавши уявлення про те, що стать не є підставою для дискримінації, що вона дає можливість чоловікові та жінці користуватися правами людини, здійснювати вільний вибір шляхів та форм самореалізації на рівні власної неповторної індивідуальності.

Для ефективного застосування гендерного підходу у роботі з молоддю необхідно дослідити, які саме фактори соціального та педагогічного середовища (агенти соціалізації та технології соціально-педагогічної діяльності) є найбільш впливовими у процесі формування гендерної ідентичності, які форми шкільної та позашкільної роботи здатні забезпечити якомога повнішу реалізацію завдань, які поставила держава перед освітньо-виховною системою.

У процесі вирішення поставленого завдання спеціаліст повинен володіти інформацією щодо існуючих уявлень молоді про протилежну стать та знати коло питань, які є актуальними для старшокласників і тому потребують відповіді фахівця. Для того, щоб отримати уявлення про існуючий стан справ, пропонуємо провести заняття-тренінг, метою якого і є виявлення існуючих відкритих питань щодо стереотипів гендерної поведінки.

Робота групи, яка складається з учнівського колективу кількістю 16 – 20 осіб (вік учасників 15-16 років), де присутні представники обох статей у рівній кількості, проходить у атмосфері невимушеності та довіри, краще – у вільний від навчання час і триває близько 1 години. На першому етапі соціальний педагог пропонує хлопцям і дівчатам об'єднатися у дві мікрогрупи за статевою приналежністю, після чого кожна мікрогрупа повинна поставити ряд запитань до протилежної статі, записавши їх на папері. На другому етапі застосовується метод „акваріуму”: дівчата, сидючи на стільцях у колі, відповідають на запитання, які поставили їм представники протилежної статі, а юнаки стоять у них позаду, мовчки вислуховуючи відповіді, після чого учасники міняються ролями.

Наведемо найбільш вагомні проблеми, які виокремили учні однієї з загальноосвітніх шкіл міста Черкаси у ході проведення даного заняття. Так, хлопці виявили занепокоєння щодо проявів маскулінізації серед дівчат (носіння хлопчачого одягу, використання ненормативної лексики; паління, вживання алкоголю); ролі жінки у сім'ї та суспільстві; ставленні дівчини до юнаків з різним рівнем інтелекту; важливості внутрішнього світу чоловіка, його духовності; ролі фінансового становища юнака у ставленні до нього. Надмірна увага з боку юнаків була звернена на риторичну проблему: „Хто розумніший: жінки чи чоловіки?”. Що ж до питань, які висунули дівчата, то вони здебільшого стосувалися важливості зовнішності дівчини, стилю одягу та поведінки, а також романтичності стосунків – кохання на відстані, подружньої вірності, оптимального віку для початку статевого життя. Досить вагомою для дівчат виявилася проблема щодо негативних наслідків статевих контактів, а саме – чому завжди лише жінка несе відповідальність за такий необдуманий вчинок? Жіночу аудиторію хвилюють питання щодо розподілу обов'язків у родині, участі чоловіка у вихованні дітей та можливості дружини реалізувати себе у професійній сфері. Відповіді на питання викликали дискусії, що виявили істотні суперечності у знаннях молоді щодо гендерних стереотипів, крім того, саме поняття гендеру виявилось незнайомим і малозрозумілим для молоді.

Виявлені прогалини у сфері гендеру є основою для методичних розробок у роботі з

учнями, проведення групових дискусій, учнівських конференцій, тренінгових занять. Адекватно обрана тематика, актуальна для кожного учасника та нетрадиційні форми роботи викликають особистий інтерес до обговорення питань гендерної рівності, що значно посилює внутрішню мотивацію учасників, а отже і спонукає їх до самостійного пошуку рішення, активного висловлювання думок та значно підвищує ефективність проведених заходів [4, с. 66].

Відсутність практикумів на гендерну тематику утруднює роботу соціального педагога в аспекті використання інтерактивних засобів навчання юнаків та дівчат. Беручи до уваги, що залучення особистого досвіду та інтересу учасників при розгляді теми виступає умовою поліпшення знань, при розробці таких занять необхідно зробити акцент на осмисленні індивідуальних гендерних настанов і уявлень. Інтерактивні методи, такі як евристичні бесіди, міні-дискусії, тренінгові вправи, метод наративу, стимулюють розширення соціального контексту пізнання особистості [4, с.67]. Можна запропонувати обговорення проблем на такі теми: „Психологічні особливості жінок та чоловіків”; „Роль особистісних якостей жінок та чоловіків у формуванні стосунків”; „Сучасні ідеали жіночності та мужності”; „Чоловічі та жіночі професії”; „Маскулінізація дівчат та фемінізація юнаків: міф чи реальність”; „Чоловік очима жінки”; „Жінка у світі чоловіків”, „Чи є сильна стать насправді сильною, а слабка – слабкою? ”. Практика доводить високу ефективність сюжетно-рольових ігор, оскільки вони дають можливість активізувати особистісний досвід та розв’язати існуючі суперечності на практиці, крім того, сам процес гри створює атмосферу невимушеності і дає можливість ідентифікувати себе з представниками тієї чи іншої статі.

Що ж стосується агентів соціалізації, які вирішальним чином впливають на становлення гендерної культури молоді особистості, то тут необхідно враховувати дві протилежні тенденції: послаблення авторитету таких традиційних інститутів соціалізації як батьківська сім’я та освітньо-виховний заклад, та, з іншого боку – посилення впливу молодіжної субкультури, норми якої зумовлені референтним впливом груп ровесників та засобів масової інформації. Так, за результатами опитувань гендерні стереотипи молоді формуються здебільшого під впливом телепередач, художніх фільмів, а для дівчат вагомий вплив мають ті ідеали жіночності, які пропагуються у різноманітних модних журналах. З огляду на те, що джерела масової інформації містять матеріал, який у більшості випадків не тільки не сприяє підвищенню культури гендерних стосунків, а навпаки, носить деморалізуючий вплив, можемо говорити не лише про необхідність контролю з боку держави за змістом інформації, а й про виховну роботу щодо підвищення критичності у сприйнятті інформації та рівня довіри до певних видань.

Однією з головних умов ефективності просвітницької та профілактичної роботи з молоддю у напрямі утвердження гендерної рівності є, безумовно, особистісні якості спеціаліста, у даному випадку – соціального педагога. Ми змушені звернути увагу на низький рівень довіри до шкільних спеціалістів, що часто пояснюється застарілістю та надмірною заідеологізованістю поглядів, нерозумінням реальних проблем молоді, сексуальною закомплексованістю, невмінням та небажанням встановлювати довірливі стосунки. Вчителі не завжди усвідомлюють важливість даного виховного напрямку, не виявляють бажання приділити учням час та увагу, підвищити власну компетентність задля того, щоб мати змогу надати об’єктивну відповідь на поставлені питання. З іншого боку – вчителю надзвичайно складно працювати в атмосфері, де кожне відверте запитання чи відповідь на нього може викликати сміх, інші неадекватні реакції з боку аудиторії, що пояснюється низьким рівнем не лише гендерної, а й загальної культури учнів.

Методики, які використовує соціальний педагог для досягнення поставленої мети, є складним утворенням, ефективність якого обумовлена наступними особистісними та професійними якостями:

–особистий приклад педагога, коли він / вона не виявляють сексизму у власній поведінці та мові, уміння застосовувати принцип психологічної рівності статей;

- система об'єктивних, науково обґрунтованих знань з питань статевої та гендерної соціалізації;
- компетентність у сфері вікової та гендерної психології;
- відкрите інформування молоді про різноманітні прояви сексизму;
- володіння методами інтерактивного навчання, розвинуті комунікативні навички;
- добір оптимального часу, місця, форм та методів проведення виховних заходів;
- допомога у самостійному формуванні ціннісного ставлення до гендерної дискримінації та гендерного насильства, як до негативного, деструктивного явища;
- розвиток критичного мислення через рефлексію та самовиховання, спрямовані на усвідомлення власних гендерних стереотипів, на розпізнавання проявів сексизму з засобами масової інформації тощо;
- наявність спеціальних особистісних рис, зокрема, таких, як емпатійність (здатність розуміти іншу людину), здатність викликати довіру;
- усвідомлення власної відповідальності за перебіг і результати власних зусиль з гендерної освіти і гендерного виховання підлітків.

Дане дослідження не претендує на повну завершеність. Потребують дослідження цінності молодіжної субкультури, які відіграють значну роль у процесі гендерної соціалізації. Актуальним залишається питання про рівень довіри молоді у спілкуванні із компетентними спеціалістами та батьками як один із важливих чинників сприяння процесу гендерного виховання.

Література

1. Бендас Т.В. Гендерная психология: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2008. – 431 с.
2. Горностай П.П. Основы теории гендеру: Навч. посіб. – К.: К.І.С., 2004. – 160 с.
3. Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві до 2010 року.
4. Кікінеджи О.М., Кізь О.Б. Формування гендерної культури молоді: науково-методичні матеріали до тренінгової програми // Практична психологія та соціальна робота – 2007. – №8. – С.64 – 67.
5. Ковальчук І.А. Статевої соціалізація учнів: Монографія. – Луганськ: Альма-матер, 2007. – 216 с.
6. Мезеря І.В. Культура отношений полов и воспитание личности семьянина. – Луганск: Альма-матер, 2003. – 304 с.
7. Москаленко В.В., Романова В.Г. Особливості статевої соціалізації в умовах трансформації суспільства // Соціальна психологія. – 2003. – №1. – С.107 – 115.

УДК 378.14: 37.013.42

Р.Х. Вайнола

МІСЦЕ ПРОБЛЕМ ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ЗМІСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Анотація. У статті пропонуються результати аналізу змістового компоненту професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів по розв'язанню завдання особистісного розвитку студентів. Запропонований аналіз здійснено на прикладі курсу „Технології соціально-педагогічної роботи”.

Ключові слова: професійна підготовка соціальних педагогів, особистісний розвиток студентів.